

Тетяна ЮРОВА

ЕЛЕМЕНТИ КАВКАЗЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО КОСТЮМА В ОДНОСТРОЇ УКРАЇНИ ХХ ст.

У статті досліджуються і аналізуються творчі підходи українських вояків до створення однострою, різноманітні варіанти сполучення особливостей українського та кавказького національних костюмів в уніформі, використання атрибутів, аксесуарів та елементів кавказького народного вбрання, оригінальні підходи до моделювання та конструювання черкесок у добу національної революції ХХ ст.

Ключові слова: військовий одяг, уніформа, обмундирування, однострій, черкеска, бешмет, архалук, башлик, бурка, папах, гармонія, кольорова гама, композиція, національні традиції.

© Т. ЮРОВА, 2011

У ХХ ст. елементи кавказького національного костюма, зокрема черкески, серед військових не тільки Російської імперії, але й Армії УНР були символом відваги та сміливості, але в історичному, і особливо у мистецтвознавчому плані, проблема впливу традицій народів Кавказу на створення українського однострою не досліджувалася. Історична правда вимагає ретельно проаналізувати синтез національних мистецьких досягнень та світової практики створення національного військового одягу. Автор вважає, що в історії уніформи України є справжні твори мистецтва, які необхідно дослідити, висвітлити і довести до широкого кола спільноти.

В окремих варіантах українського однострою періоду національних змагань 1917—1920 рр. спостерігається творче використання елементів кавказького національного вбрання. І це не дивно, оскільки «кавказький слід» простежується в уніформі українських військових формувань ще з давнини. Яскравим прикладом цього є Чорноморське козацьке військо, яке у 1792 р. було переселене з України на Кубань у складі 40 куреней (близько 25 тис. осіб) [1]. У 1841 р. імператор Микола I однострій кубанських і терських козаків (нащадків козаків Полтавської і Чернігівської губерній) кардинально змінив [2], встановив уніформу, яка брала за основу національний одяг народів Кавказу, зокрема черкесів [3]: каптан (черкеска) без коміра і обшлагів з двома нагрудними патронташами-газирями і плечовими погонами; нижній каптан — чекмень (бешмет) з шовкової матерії, із закругленим коміром-стійкою; шапка чорної овчини з круглою суконною тулією і широким окіллям; замість шинелі була бурка; кольори черкески і бешметів в різних полках були різними; у офіцерів черкеска, комір бешмета і низ рукавів обшивалися срібним галуном [4, 5,]. **Черкеска (чоха)** є одним з ефектних і відомих елементів військової форми, запозичених у народів Кавказу (її носили абхази, адигі, аджарці, балкарці, грузини, інгуші, кабардинці, карачаєвці, осетини, черкеси, чеченці, народи Дагестану та ін.) і від них вона перейшла до кубанських та терських козаків та стала не тільки статутною уніформою, а й національним козацьким вбранням, яке козаки-українці носили як символ вільного козацького стану [6]. Це одnobортний каптан без коміра, який виготовляється з сукна темних кольорів (чорного, бурого або сірого), довжиною трохи нижче колін і підперізується вузьким ремнем. Крій «в талію», вільний в грудях, зі зборами та складками. За-

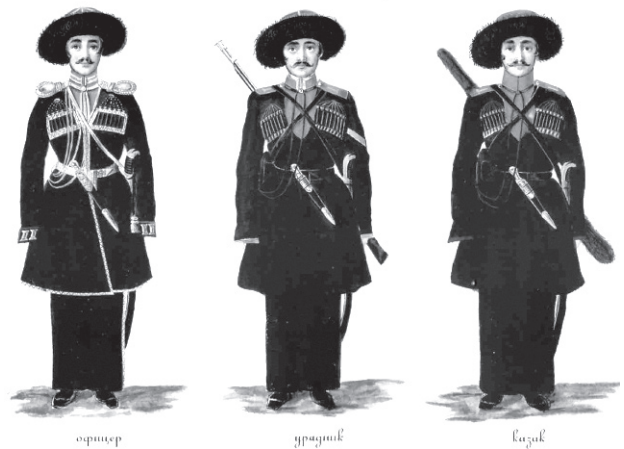
стібається на внутрішні гачки і петлі. Виріз на грудях напередодні Першої світової війни, згідно з козакою модою, часто був із закругленими краями, а з початком війни він став прямим, глибиною іноді доходючи майже до пояса. Черкеска не мала кишень. Прямі і широкі рукави кавказької чохи спускались значно нижче кистей рук, тому їх, як правило, завертали. Рукави черкесок у козаків були коротшими і не закручувались. Характерна тільки для черкесок деталь — **газирі** (адигейське «хазир» — готовий). Спочатку — футляри для зберігання набоїв вогнепальної зброї, поступово перетворилися на декоративний елемент. Кількість газирів з одного боку черкески була від 8-ми до 12-ти. Їхні розміри були різними. Бідні селяни з Кавказу мали газирі прості, дерев'яні з білими кістяними наконечниками, багаті — з кістки, нерідко слонової, зі срібними або навіть золотими ковпачками, що з'єднувалися у верхній частині вишуканим ланцюжком [7]. **Бурка** — безрукавий і без пройм плащ білого, чорного або бурого кольору з войлоку; **башлик** — каптур зі шкіряними декоруванням на швах і подовженими полами для захисту обличчя у негоду, прототип сучасної маски; **бешмет (архалук)** — плечовий одяг, каптан майже до колін с перехватом, що міцно облягає груди і талію, іноді відрізний в талії, але не зі зборками, а з клинами; має невеликий комір — стійку; його шили з різних тканин, іноді з шовкової східної матерії на підкладці, часто стьоганий на ваті.

З часом встановилися класичні (статутні) кольори, крій, аксесуари та матеріал елементів козачого однострою, запозиченого у кавказців [8].

Що стосується походження окремих елементів саме кавказького вбрання, то подекуди вони прийшли до горців від інших народів. Наприклад, традиційно вважається, що бурка має суто кавказьке походження. Але російський історик Б.А. Калоев у своїх дослідженнях вказує, що осетини зі стародавніх часів носили накидки (хійсин) з грубої вовняної тканини і порівнює їх з подібним одягом скіфів [9]. Аналогічна картина і з башликом, відомим у скіфів під назвою «кірбасія» [10], тобто бурка та башлик мають більш українські коріння, ніж кавказькі.

Професор Д. Дорошенко вважає, що поява у 1917 р. черкески в Армії УНР — це прояв ментальних глибинних зв'язків новітніх вільних українців з прямими нащадками козацтва — кубанцями і тер-

Костюми полки Чорноморського козацького війська

Іл. 1. Кінні полки Чорноморського козацького війська. Офіцер, урядник, козак. Технічна бібліотека Військово-Наукового Комітету Центрального речового управління Міністерства оборони Російської Федерації (ТБ ВНК ЦРУ МО РФ). — Інв. № 300. — С. 2

цями: «...Убрання цих козаків — «черкеська» натурально явилася в очах відродженого українського козацтва ознакою приналежності до козацького стану. Багато вільних козаків та їхніх старшин почали заводити собі черкеські» [11]. Найбільш яскравою демонстрацією полетнічності уніформи і сполучення національних рис українського та кавказького вбрання є зразки однострою деяких підрозділів Запорізького корпусу УНР, зокрема 1-го кінного полку Чорних запорожців (чорношличників), які відрізнялися від інших частин високим рівнем свідомості та надзвичайною хоробрістю. Так описує колишній командир полка П. Дяченко строювий огляд підлеглих наприкінці січня 1919 р.: «Чорні каракулеві шапки у старшин і підстаршин, смушкові в козаків, усі з чорними шликами. Ясно-сірі черкески, підсподом — чорні жупани і чорні штани, майже всі у нових чоботах». Полковник П. Болбочан, що проводив інспекцію, заявив, що «...царська гвардія не виглядала краще» [12]. Але приналежність до України підкреслювали оселедці, які носила більшість вояків, та шапки-мазепинки з чорними шликами та кокардою у вигляді «адамової голови», що вважалося своєрідною «візитною картою» підрозділу, і про що згадує колишній козак полку Л. Кемпе [13]. Це була найбільш відома частина армії УНР, яка тільки своїм зовнішнім виглядом і появою на фронті наводила жах на супротивника. Багатий матеріал для уніформологів надала

Л. 2. Старшини кінного полку Чорних запорожців з членами родин. 1919 р. Національний музей історії України. — Фонди. — Інв. № ТКВ-11573/33. Публікується вперше

останнім часом колекція світлин періоду Визвольних змагань, яку отримав на початку ХХІ ст. від української митниці Національний музей України у числі іншого конфіскату, затриманого на кордоні. Серед них фото старшин кінного полку Чорних запорожців з членами родин (1919 р.). Перший вояк зліва одягнений в традиційний чорний однострій полку, а на другому зліва — поверх чорного жупана (бешмета) під портупею — товста черкеска зі світло-сірого вовняного сукна з нагрудними нашивками, які імітують газирі. Бешмет має не тільки світлу облямівку по верху та низу коміра-стійки, а й подвійну стрічку, що охоплює шию, опускаючись до пояса. Неперевершений ансамбль однострою завершують українська чорна папаха з чорним шликом і чорні штани бридж до високих хромових чобіт. Ця унікальна світлина — напевно єдина серед оприлюднених, що так яскраво демонструє уніформу чорношличників.

1-й Запорізький кінний полк ім. Костя Гордієнка також мав оригінальне поєднання кавказьких і українських елементів в однострої. Цей одяг створили самі годієнківці після захоплення полтавських складів з синім, чорним, світло- і темно-сірим сукном у квітні 1918 р. Оскільки, за словами колишнього командира полку генерал-хорунжого армії УНР В.М. Петріва, не було однострою, затвердженого Центральною Радою, в полку модернізували одяг реєстрового козацтва кінця ХVІІ—ХVІІІ ст. [14]. Принципово нова уніформа виглядала так: синій лег-

кий жупан, прикрашений по краях золотим шнуром, чорні штани на зразок «бридж», звужені у колінах і широкі зверху (як традиційні українські). Замість шинелі — сіра черкеска, але довша, ніж у реєстрових козаків, яка обшивалася шнуром по краях манжету, на подолі і розрізі. На жупані з коміром-стійкою, обшитому тасьмою, розташовувалися газирі. Головний убір — чорні решетилівські шапки з різнокольоровими шликами, які відрізняли годієнківців від кубанських козаків і надавали власного оригінального вигляду. Унікальність однострою підтверджують і архівні матеріали. Так в рукописі «Запорізький корпус під керуванням полковника Натієва з 4 березня 1918 р. по 10 вересня 1918 р.» описується спільний банкет з німцями: «Появився полковник Петрів зі своїм ад'ютантом хорунжим Григор'євим. Обидва вони в новесеньких довгих черкесках але на Український зразок» [15]. Суб'єктивним фактором, що вплинув на формування однострою з елементами кавказького національного одягу, можна, до певної міри, припустити те, що в той час Наказом Військової Офіції УНР Ч. 28 від 8 квітня 1918 р. [16] командантом Окремої Запорізької бригади Армії УНР був Олександр Натієв, за даними деяких дослідників аджарець [17], а по свідоству сучасників — осетин [18] за походженням. Цікавою в уніформологічному аспекті є світлина з книги Білона П. «Спогади» [19], де зображені офіцери 1-го Запорізького авіазагону з прибулими до них представниками сусідів: 1-го Запорізького кінногайдамацького полку ім. К. Гордієнка — сотником Гончаровим і кінного дивізіону Чорних запорожців сотником Римським-Корсаковим [20]. Обидва одягнені у різнокольорові (темну та світлу) черкески з газирями і прямим вирізом до половини грудей, оздобленим світлим галуном. Довжина черкесок (до кісточок) притаманна кавалеристам і характерна для маргелів (народності Грузії). На світлині добре видно відрізняючий крій по талії у Римського-Корсакова і відсутність ремня. Незвичним є нововведення — наявність у обох кишень, чого не передбачалося у кавказькому одязі. Бешмети у старшин темні, оздоблені як й черкески світлим галуном. Папаха Гончарова більше нагадує «кубанку» з плоским верхом, а в його побратима вона з кокардою і традиційним шликом. Тобто однострій цих підрозділів хоча і схожий до кавказького вбрання, але відрізняється як і

від нього, так і між собою за кроєм, кольором, елементами і аксесуарами. Подібну уніформу можна побачити також на світлині «Старшини кінно-гайдамацького полку ім. К. Гордієнка» [21], зафіксовану у квітні 1918 р. біля панцирника «Швидкий» Окремої Запорізької дивізії.

Більш повне уявлення про уніформу запорожців дає ознайомлення зі світлиною, що надрукована у журналі «Літопис Червоної Калини» [22]. На офіцері (той, що сидить) Запорізького кінно-артилерійського дивізіону жупан по типу пошитих після захоплення Полтавських складів, кавказька бурка і українська мазепинка зі шликом, що затверджена у Запорізькій дивізії наказом від 25.08.1919 р. Старшина 3-го Гайдамацького полку (стоїть) одягнений у сіру черкеску з закатаними рукавами, 13-ма газирями на кожному боці і кавказьку довгу хутряну папаху з величезним шликом, має на стоячому комірі бешмета кольорові петлиці з емблемами — схрещеними шаблями. Представлені варіанти однострою демонструють творчі пошуки вояків УНР у створенні власного оригінального військового одягу, де ліричність черкески та мужність бурки не приховують приналежності до українського війська, яка підкреслена суто українським елементом вбрання — шликом на головному уборі, що під час визвольних змагань 1917—1920 рр. стає своєрідним державним символом в однострої [23]. Живописно закручені в обох на лобі оселедці, жупани і мазепинка роблять вигляд вояків бойовим, харизматичним, трохи екзотичним і одночасно неповторним. Світлини того часу демонструють ще один унікальний варіант однострою 3-го Гайдамацького полку: виключно український жупан з коміром-стійкою з темного шинельного сукна без будь-яких вирізів, з газирями, під широкий ремінь, який без заходу застібався на гудзика [24].

Схожу до гордієнківців уніформу пошили вояки Володимир-Волинського бойового загону, які усі як один носили світло-сірі черкеські з газирями під широкий ремінь, чорні кавказькі бешмети на багатьох гудзиках і сірі російські папахи періоду 1-ї Світової війни, але з українськими кокардами [25].

В науково-популярній літературі висловлюється думка, що уніформа куреня ім. Устима Кармелюка (ватажка українського повстання у Західній Україні у XVIII ст.) не є власною, а перейшла як численні подарунки від сусідів-запорозжів, після зміни дис-

ISSN 1028-5091. Народознавчі зошити. № 2 (98), 2011

Іл. 4. Підхорунжий Армії УНР Поржі-Олексієнко Петро. ЦДКФФДА України ім. Г.С. Пшеничного. — Од. обл. 2-154235. Репродукція з фотодокумента Національного архіву Канади. — П-9072. 1917—1920 рр. Публікується вперше

Іл. 3. Павло Гарячий. Сотник. Командував 1-ю сотнею 1-го Гайдамацького кінного куреню ім. Кармелюка. Фото 1919 р. (в перших місяцях), м. Умань. ЦДКФФДА України ім. Г.С. Пшеничного. — А-83, П-82. Публікується вперше

Іл. 5. Козак 1-го Гайдамацького куреня військ Центральної Ради в Одесі. Кін. 1917р. Національний музей історії України. Фонди. Інв. № ТКВ-11573/339/152

локації підрозділом з Кам'янець-Подільського на Харківщину у весні 1918 р. [26]. Але це ствердження не є аксіомою. На світлині, де зображені командири підрозділів куреня В. Радченко, І. Троцький та П. Горячий в абсолютно однаковому однострої [27], видно, що крій уніформи, зокрема черкесок, кармелюкентів принципово відрізняється від «пoltавських» (термін Я. Тинченка) полка К. Гордієнка, де черкеска та бешмет були як два різних види одягу. А от черкеска куреня пошита як традиційний український жупан, але з унікальною особливістю: в ньому поєднані одночасно два окремих елементи кавказького вбрання — черкеска та бешмет (два в одному). Докладно можна розглянути цей однострій й на окремому портретному фото сотника Павла Гарячого, командира 1-ї сотні куреня. Подібних зразків вбрання не представлено на жодній світлині з вояками-запорожцями, що дає змогу зробити висновок про наявність особливого раритетного варіанту української уніформи з кавказькими елементами.

Але, фактично, першими, хто започаткував перенесення гірських традицій в український однострій, стали частини і підрозділи «Червоних гай-

дамаків», вояки яких пристосовували газирі прямо на російські польові гімнастерки та українські жупани. Оригінальним у цьому костюмі було їх поєднання з національними елементами: папахами зі шликами та жовто-блакитними розетками і широкими теплими шароварами як захисного, так й червоного кольору [28]. Аналогічний одяг — гімнастерки з газирями і брунатно-червоні штани мали в той час деякі старшини Гайдамацького коша Слобідської України [29] і сам командир підрозділу отаман Омелян Волох, який, крім синьої черкески, носив «...червоні штани, чорну смушкову шапку з малиновим шликом і козацькі чоботи» [30]. Як головний убір гайдамаки використовували також кашкети з російською кокардою, під яку чіпляли жовто-блакитну стрічку.

Ще одним формуванням, що мало в одязі кавказькі елементи, була «Запорізька Січ» Ю. Божко у складі 3-х піхотних, бунчукового (штабного) та артилерійського куренів. Окремі командири «Січі» носили козацькі каптани особливого покрою, які нагадували старовинний, а також черкески, бурки та уніформу полку ім. К. Гордієнка [31]. Яскравим прикладом демонстрації цього однострою є отаман Олекса Козир-Зірка, що воював у складі «Запорізької Січі» [32]. Більшість козаків мала на папах червоні шлики, а артилеристи, кулеметники і сам отаман Юхим Божко — чорні [33].

Тяжіння до «Кавказу» в уніформі спостерігається і в окремих особистостях, в основному з числа штабних офіцерів і вищого військового керівництва. З задоволенням носили: башлик — Симон Петлюра [34], бурку — генерал Г. Базильський [35] і ад'ютант Гетьмана П. Скоропадського Іван Полтавець-Остриця [36], кубанську черкеску царського зразку з погонами — сам ясновельможний Гетьман, начальник його особистого конвою Микола Сахно-Устимович [37], міністр військових і морських справ в уряді Центральної Ради полковник О. Жуковський [38], старшина Окремої кінної дивізії Іван Цапко [39]. Підхорунжий Армії УНР Петро Поржі-Олексієнко в газирі вставляв справжні набої, на бешметі він мав петлиці зі знаками розрізнення, а на лівому рукаві вище ліктя — великий нашитий тризуб з жовтої шовкової тканини. Така масштабність не псувала позитивного враження від однострою, а шикарний оселедець та українська ко-

карда на світлій смушковій папасі створювали образ справжнього новітнього запорожця. Оригінальний однострій мав Михайло Середа [40], полковник, начальник штабу 1-ї пішої дивізії Дієвої армії УНР: традиційну з товстого вовняного сукна, кроєну як український жупан черкеску, під широкий ремінь, з газирями і облямівкою світлим галуном по вирізу, полах і обшлагах рукавів. Його чорний бешмет був зі світлими гудзиками, кантом по розрізу і нижній частині коміру, а також вишитими орнаментом і рангами на високому (під підборіддя) комірі-стійці. Чорна смушкова папаха зі шликом і величезна козацька шабля завершували образ і творили враження суворого рішучого вояка, нащадка запорожців, і, одночасно, ліричної особистості. Січові стрільці УГА як елемент зимового однострою носили башлики [41], а бунчужний І. Солодчук мав на чорному комірі бешмета світлі літери «СС» з правого боку і ранги з лівого [42]. Однак, напевно найяскравішим і романтично-настроевим поєднанням українських та кавказьких елементів в уніформі було поєднання вишиванки та черкески в Одеських гайдамаків [43].

Висновки: Під час національних змагань 1917—1920 рр. в українській армії було створено декілька зразків однострою, у яких творчо використовувалися елементи кавказького національного вбрання, причому ці різноманітні варіанти уніформи були пошиті в масовому масштабі і в них одягнені 1-й кінний полк Чорних запорожців, 1-й Запорізький кінний полк ім. Костя Гордієнка, 3-й Гайдамацький полк, курінь ім. У. Кармелюка, підрозділи «Червоних гайдамаків», Гайдамацького коша Слобідської України, 1-й Одеський гайдамацький курінь, Володимир-Волинський бойовий загін та ін. Оскільки за особливим кроєм черкесок, подібним до традиційних українських жупанів, поєднанням українських та кавказьких елементів, аксесуарів в одязі та оригінальною національною символікою ця уніформа набула неповторності, її сміливо можна віднести не тільки до надбань світової військової моди, а й до унікальних творів декоративно-ужиткового мистецтва.

1. Шупляк Я. Роля Українського козацтва в організації Кубанського козацького війська / Яків Шупляк // Українське козацтво. — Чикаго : неперіодичний орган Українського вільного козацтва. — 1975. — Ч. 1(31). — С. 22—24.

2. Рыбин В.А. Казачьи войска / В.А. Рыбин // Военно-исторический журнал. — 1990. — № 7. — С. 37—40.
3. Техническая библиотека Военно-Научного Комитета Центрального вещевого управления Министерства обороны Российской Федерации (ТБ ВНК ЦВУ МО РФ). Рисунки новому обмундированию Черноморского казачьего войска. Инв. № 300. — С. 1—5.
4. Кибовский А. Черноморские казаки в 1840-х гг. / Александр Кибовский // Цейтхауз. — 2002. — № 22 (№6). — С. 29—35.
5. Рыбин В.А. Казачьи войска. — С. 37—40.
6. Дорошенко Д. Історія України 1917—1923 рр. / Дмитро Дорошенко // Українська Гетьманська Держава 1918 року. — Т. 2. — К. : Темпора, 2002. — С. 55.
7. Студенецкая Е.Н. Одежда народов Северного Кавказа XVIII—XX вв. / Е.Н. Студенецкая. — М. : Наука, 1989. — 288 с.
8. Федоров С. Озброєні сили Війська Кубанського / Сергій Федоров // Літопис Червоної Калини (ілюстрований журнал історії та побуту). — Львів, 1933. — Ч. 1. — С. 4.
9. Калоев Б.А. Осетины: историко-этнографическое исследование / Б.А. Калоев. — М. : Наука, 2004. — 471 с.
10. Вейс Г. История культуры: Костюм. Украшения. Предметы быта. Вооружение. Храмы и жилища. Обычаи и нравы / Герман Вейс. — М. : Эксмо, 2002. — С. 268, 270.
11. Дорошенко Д. Історія України 1917—1923 рр. — С. 55—56.
12. Дяченко П. Чорні Запоріжці. Спомини командира 1-го кінного полку Чорних Запоріжців Армії УНР / Петро Дяченко. — К. : Стікс, 2010. — С. 35.
13. Там само. — С. 206.
14. Петрів В. Військово-історичні праці. Спомини / Всеволод Петрів. — К. : Поліграф книга, 2002. — С. 455—456.
15. Центральний Державний Архів вищих органів влади (ЦДАВОВ) України. — Ф. 4018 (Український національний музей-архів при Українському інституті громадознавства у Празі).
16. Там само. — Ф. 1076 (Накази Військового Міністра).
17. Тинченко Я. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917—1921) / Ярослав Тинченко. — К. : Темпора, 2007. — С. 293—294.
18. Сулківський Б. З історії формування 2-го Січового Запорізького корпусу на південно-західному фронті в році 1917 (Спомини) / Борис Сулківський // Табор. — Варшава : Zakl. Graf. P. SZWEDE, 1927. — Ч. 4. — С. 75.
19. Білон П. Спогади / Петро Білон. — Ч. 1. — Пінсбург : Б.в., 1952. — 164 с.
20. Харук А. Крила України: Військово-повітряні сили України, 1917—1920 рр. / Андрій Харук. — К. : Темпора, 2008. — С. 26.
21. Тинченко Я. Новітні запорожці. Війська Центральної Ради, березень 1917 — квітень 1918 : науково-популярне видання / Ярослав Тинченко, художник Богдан Пірнач. — К. : Темпора, 2010. — С. 56—57.

22. Старшини Гайдамацького полку (світлина) // Літопис Червоної Калини (ілюстрований журнал історії та побуту). — Львів, 1930. — Ч. 5. — С. 12.
23. Тинченко Я. Армії України 1917—1920 гг. / Ярослав Тинченко. — (Серія «Уніформа армій мира» / Библиотека журнала «Техника молодежи»). — М., 2002. — С. 20.
24. Національний музей історії України. Фонди. Інв. № ТКВ-11573/339/3. Два бійці (зліва та в центрі) 3-го Гайдамацького полку УНР та боець кінно-гайдамацького ім. Костя Гордієнка полку. Квітень 1918 р.
25. Штаб «Володимир-Волинського бойового загону» (світлина) // Літопис Червоної Калини (ілюстрований журнал історії та побуту). — Львів, 1930. — Ч. 7—8. — С. 16.
26. Тинченко Я. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917—1921). — С. 17, 24.
27. Центральний Державний кіно-фото-фоно документів архів (ЦДКФФДА) України ім. Г.С. Пшеничного. Од. обл. 0-181829. Командири 1-го гайдамацького кінного куреня імені Устима Кармелюка (зліва направо): командир 2-ї сотні, підполковник Радченко Володимир, командир куреня полковник Троцький Ігор, командир 1-ї сотні, сотник Гарячий Павло. Репродукція з А-83, П-81. Умань, Київської губ., зима-весна 1919 р.
28. Тинченко Я. Новітні запорожці. Війська Центральної Ради, березень 1917 — квітень 1918. — С. 32.
29. Там само. — С. 29.
30. Старшини Гайдамацького полку (світлина). — С. 12.
31. Центральний Державний кіно-фото-фоно документів архів (ЦДКФФДА) України ім. Г.С. Пшеничного. — Од. обл. 181840. Отаман Божко зі своїм штабом. У 1-му ряду — професор Маковей О. (у цивільному). Репродукція з А-83, П-92, 1919 р.
32. Отаман Козир-Зірка (світлина) // Літопис Червоної Калини (ілюстрований журнал історії та побуту). — Львів, 1930. — Ч. 11. — С. 11.
33. Криловецький І. Мої спогади з часів збройної визвольної боротьби / Іван Криловецький // За Державність. Матеріали до історії Війська Українського. — Торонто: Українське воєнно-історичне товариство, 1964. — № 10. — С. 225.
34. Центральний Державний Архів вищих органів влади (ЦДАВОВ) України Ф. 3964 (Буда Сергій Олексійович (1869-1942) історик, журналіст, перекладач, науковий співробітник ВУАН).
35. Головний Отаман Симон Петлюра в оточенні членів уряду і вищого командного складу Армії після наради в Ялушківці 7 листопада 1920 р. (світлина) // За Державність. Матеріали до історії Війська Українського. — Каліш: Українське воєнно-історично товариство, 1936. — Зб. 6. — С. 16—17.
36. Центральний Державний кіно-фото-фоно документів архів (ЦДКФФДА) України ім. Г.С. Пшеничного. Од. обл. 2-68474. Свита Гетьмана Скоропадського. Репродукція. Праворуч Ів. Полтавець-Остриця. У центрі М. Сахно-Устимович. 1918 р.
37. Там само. — Од. обл. 0-8491. Гетьман України Скоропадський П.П., посол Німеччини фон Мумм і посол Австро-Угорщини під час німецько-австрійської окупації України. Репродукція.
38. Там само. — Од. обл. 2-30028. Жуковський О., полковник, міністр воєнних і морських справ в уряді Центральної Ради. Репродукція.
39. Дяченко П. Чорні Запоріжці. Спомини командира 1-го кінного полку Чорних Запоріжців Армії УНР. — С. 365.
40. Отаман Середа, полк. Армії У.Н.Р., автор монографії «Отаманщина» (світлина) // Літопис Червоної Калини (ілюстрований журнал історії та побуту). — Львів, 1930. — Ч. 1. — С. 11.
41. С.С. на відвідинах в Станіславові зимою 1919 р. (світлина) // Золоті ворота. Історія Січових стрільців в 1917—1919. — Львів: Червона калина, 1937. — С. 168—169.
42. Бунчужний І. Солодчук (світлина) // Золоті ворота. Історія Січових стрільців в 1917-1919. — Львів: Червона калина, 1937. — С. 224—225.
43. Національний музей історії України. — Фонди. — Інв. № ТКВ-11573/339/152. Козак 1-го Гайдамацького куреня військ Центральної Ради в Одесі. Кінець 1917 р.

Tetyana Yurova

ON ELEMENTS OF CAUCASIAN NATIONAL COSTUME IN UKRAINIAN MILITARY UNIFORM OF XX c

This article brings investigation and analyses of Ukrainian soldiers' creative approaches to a problem of military uniform as well as different variants in connections of Ukrainian and Caucasian national costume features in Ukrainian uniform, the usage of attributes, accessories, and elements of Caucasian folk clothes, an original approach to modeling and designing of «Cherkeskas» (Chircassian battle-dresses) during the national revolution of XX c.

Keywords: Military clothes, uniform, the military form, a Chircassian, beshmet, arhaluk, bashlyk, felt cloak, papakha, harmony, colour gamut, a composition, national traditions.

Татьяна Юрова

ЭЛЕМЕНТЫ КАВКАЗСКОГО НАЦИОНАЛЬНОГО КОСТЮМА В УКРАИНСКОЙ ВОЕННОЙ ФОРМЕ XX ст.

В статье исследуются и анализируются творческие подходы украинских воинов к созданию формы, различные варианты соединения особенностей украинского и кавказского национальных костюмов в униформе, использование атрибутов, аксессуаров и элементов кавказкой народной одежды, оригинальные подходы к моделированию и конструированию черкесок в период национальной революции XX ст.

Ключевые слова: Военная одежда, униформа, обмундирование, военная форма, черкеска, бешмет, архалук, башлык, бурка, папах, гармония, цветовая гамма, композиция, национальные традиции.